

ГОЛОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ШКОЛІ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОЛЕКСАНДРА НІЛЛА

У цій статті розглянуто життєвий і творчий шлях англійського педагога О. Нілла. Автором розглядаються основні принципи організації навчально-виховного процесу у школі вільного виховання Саммерхіл, засновником якої є О. Нілл, розкрито їх вплив на формування інтересів дітей та регуляцію їх поведінки.

Кінець XIX – початок XX ст. у світі знаменувався не тільки переходом з одного століття в інше, але й пошуком нових, відповідних до стрімкого розвитку науки, техніки, економіки освітніх систем.

Результатом цих пошуків і стало виникнення педагогіки нового виховання, яка увібрала в себе найновіші досягнення галузі у навчанні та вихованні і протиставила себе тодішнім традиційним освітнім системам. Практичну реалізацію новітніх ідей в освітній галузі прихильники "нового виховання" здійснювали через організацію "нових шкіл".

Серед кращих надбань світової педагогічної практики не може залишитися поза увагою дослідників педагогічна концепція британського педагога О. Нілла – *прибічника ідеї вільного виховання* та засновника школи свободи "Саммерхіл".

О. Нілл активно цікавився подіями, що відбувалися у тогочасній Англії та за її межами. Він намагався зрозуміти і пояснити, чому в найзаможнішій у світі країні стільки бідних і нещасних людей, чому в умовах демократії немає справжньої справедливості, істинних гуманних відносин між громадянами, а навпаки, процвітає жорстокість, насильство і постійно збільшується кількість злочинців. Роздумуючи над цими питаннями, Нілл прийшов до висновку, що ніякий політичний лад, ніякі соціальні реформи не зможуть звільнити людство від усіх цих бід.

"Не можна заперечувати, що суспільство хворе, але те, що воно не хоче позбутися цих хвороб, є також незаперечним", – писав він.

На його думку, безвихідну ситуацію може виправити тільки сама людина, якщо займеться глибинним вивченням себе і на основі отриманих знань забезпечить правильне виховання підростаючого покоління [1: 55].

Олександр Сазерленд Нілл народився у 1883 році у передмісті Единбургу у Шотландії. Попрацювавши вчителем, редактором у відомому на той час журналі, навіть директором невеличкої сільської школи, у О. Нілла з'являється ідея створення нової і особливої школи. Так у 1921 році в Англії у містечку Лім Реджіс О. Ніллом була заснована школа Саммерхіл, що отримала таку назву від назви невеличкого маєтку у якому вона розмістилась. У 1927 р. школа перебувала з Лім Реджіс до Лейстон у Саффоклу за 160 км. від Лондона у великий маєток, що займав багато гектарів. О. Нілл створив школу, яка протистояла (і досі протистоїть, тепер уже під керівництвом його доньки Зої Редхед) традиційній системі освіти [2: 4].

Він хотів, щоб діти, а у майбутньому і дорослі люди, які з них виростуть, жили нормальним – тобто щасливим життям. Свобода, любов і щастя – це основні категорії педагогічної лексики О. Нілла [3: 8].

Головними характерними рисами організації педагогічного процесу у Саммерхілі є відсутність примусового навчання; немає програми, яку треба виконувати за будь-яку ціну і заняття не обов'язкові, учень може їх не відвідувати так довго, як це йому подобається і відпочивати так довго, як він хоче; немає ніякої особливої методики навчання, тому що на думку О. Нілла, методи не важливі самі по собі, швидше важить бажання дитини. Дитина, якій подобається читати, навчиться цьому швидше ніж та, яку вчитель має постійно силувати і пояснювати необхідність цього. Діти у Саммерхілі можуть займатися діяльністю, яка їх цікавить: малюванням, механікою, іграми у гангстерів і т. д., і так довго, як вони цього хочуть [1: 35].

Головним переконанням Нілла була думка, яка лягла в основу його вільної педагогіки – треба створити такі умови, щоб дитина могла проявити в повній мірі свої бажання та інтереси.

Актуальність цієї проблеми беззаперечна, оскільки на даний час суспільство шукає нові підходи до організації навчально-виховного процесу. З'являється потреба у людях, які б проявляли власну ініціативу, вміли практично використати здобуті знання та могли б самостійно приймати рішення.

Мета нашої статті – ознайомити з основними принципами організації навчально-виховного процесу у школі вільного виховання О. Нілла.

До вирішення проблеми вільного виховання у свій час звертались видатні теоретики та практики виховання, такі як Ж.Ж. Руссо, Е. Кей, М. Монтессорі, Л.М. Толстой. Ідеї вільного виховання висловлювали у своїх творах такі відомі вітчизняні філософи і педагоги, як Г.С. Сковорода, М.І. Новиков, М.І. Пирогов, М.О. Добролюбов, Д.І. Писарев, К.Д. Ушинський, П.Ф. Лесгафт, Л. Толстой, Г. Ващенко, В.В. Зеньковський та ін. [3: 9].

Дослідник педагогічної діяльності О. Нілла Валеев А.А. у своєму дисертаційному дослідженні виділив такі основні принципи діяльності школи вільного виховання: принцип свободи, принцип саморегуляції, принцип гри, принцип педагогічної підтримки та принцип гармонізації відносин дитини та дитячого колективу [4: 58].

Цієї думки дотримуємось і ми. На нашу думку, саме принципу свободи О. Нілл надавав важливого значення і ставив його на перше місце. На його думку, принцип свободи полягає в наступному: надавати дитині свободу вибору і можливості, що дозволяють розвиватись у гармонії із внутрішньою природою. Це означає, що Саммерхіл немає запланованого стандарту, за яким саме так, а не інакше потрібно діяти. Ціль такого підходу має на меті створити середовище, в якому діти самі визначаються, хто вони і ким бажають бути [1].

Принцип свободи, який сповідувався в Самерхілі, яскраво можна продемонструвати за допомогою традиції, яка носить назву "sign up", або ж "урок на замовлення". Це означає, що на початку кожного семестру учні самі обирають предмети, які вони бажають вивчати протягом семестру. Уроки відвідуються добровільно, без будь-якого примусу.

Діти мають свободу власного вибору та водночас відчують підтримку з боку вчителів, незалежно від того, що вони обрали – йти на урок чи займатись іншими справами. Значною перевагою такої системи є те, що саме такий підхід допомагає уникнути серйозної проблеми "прогулів".

Набагато менше користі приносить та система, яка змушує пасивно відвідувати всі обов'язкові уроки без інтересу та зацікавленості, сліпо сподіваючись, що саме так можна досягнути кращого результату.

Примусовість породжує нещасливість, вважав О. Нілл, це відчуття заважає дітям зосередитись на їхній роботі. Вони намагаються слухати пояснення вчителя, але думки про власну невдачу, відчуття дискомфорту відволікають їх від основного заняття [5: 79]. О. Нілл говорив: "Це так, ніби ти читаєш книгу уже протягом години і ловиш себе на думці, що ти перечитуєш одну і ту ж саму стрічку знову і знову, не вникаючи навіть у її суть. А все це через те, що у тебе в голові панують лише думки про вчорашню неприємну розмову із колегою. Так, ти маєш право залишити книгу і продовжити читати її пізніше" [6].

Постійне пригнічення та дискомфорт, писав О. Нілл, негативно впливає на формування дитячого характеру, а іноді й призводить до емоційного вибуху усього накопиченого негативу [1: 55]. Тому педагог створив у своїй школі таку атмосферу, у якій діти відчували довіру, комфорт, підтримку, мали хороший настрій. Все це досягалось тим, що діти, опираючись тільки на власний вибір, відвідували уроки, які самі бажали. І як результат, у Самерхілі було всього два чи три випадки, коли дитина не відвідувала заняття взагалі, а під кінець перебування у школі знаходила свій шлях та отримувала необхідні знання.

На думку теперішнього директора школи Самерхіл Зої Редхед, принцип свободи позитивно впливав на формування особистості: так, випускники цієї школи, краще підготовлені до сучасного життя, тому що звикли розраховувати тільки на власні вибір і контролювати себе. Вони вирішують самі, що, як і коли вони будуть робити. У школі немає того, хто б їм наказував робити те чи інше. У звичайних школах ці діти не мали успіху, тому що самі не вирішували нічого [5: 70].

Під "саморегуляцією" О. Нілл розумів право дитини жити вільно, без зовнішнього тиску – фізичного і психологічного. З цього виходить, що дитина їсть, коли голодна, набуває звичок охайності, коли захоче, її ніколи не сварять за це і не піднімають на неї руки, вона завжди кохана і захищена" [2: 70].

Нілл неодноразово повторював, що усі марні зусилля, всі помилки людства, всі війни, злочини і несправедливості зумовлені одним – незнанням людиною самої себе. Завдяки самопізнанню людина знаходить почуття внутрішнього спокою, гармонії, задоволення життям, упевненості у власних силах і, як наслідок, відчуття щастя. Тільки щасливі люди, вважав О. Нілл, зможуть вилікувати суспільство [2: 73].

А тому виховання повинно готувати дітей до щасливого життя. Для цього кожний повинен пізнавати себе і "жити власним життям", а не йти шляхом, вибраним для нього дбайливими батьками, мудрими вчителями або державними діячами. Це можливо лише тоді, коли люди виховуються і живуть в атмосфері свободи, бо тільки вільна людина, на переконання Нілла, може бути по-справжньому щасливою [1: 29].

Таким чином, гуманістична ідея людського щастя, яке знаходиться в умовах свободи і самопізнання, стає наріжним каменем педагогічної концепції засновника Самерхілла.

Кінцевою метою саморегуляції О. Нілл вважав життєву стійкість, тобто особистий стан людини, який не дарується їй природою, а досягається в процесі душевно-духовної діяльності. І першою умовою такого досягнення є те соціальне середовище, в якому росте й виховується людина. Школа Самерхіл якраз і була таким середовищем, у якому нічого не заважало формувати самостійно і поступово свої життєві позиції та орієнтири. Для О. Нілла це означало перш за все відношення до дитини як до особистості, яка повинна виховуватися в умовах свободи.

Наступним принципом, який виділяв О. Нілл, була **гра**, сповнена багатоманітною творчою уявою. В Самерхілі завжди грають і діти і дорослі, що дозволяє їм виражати всі емоції та почуття. У цій школі відкриті спеціальні класи, уроки в яких проходять в ігровій формі та одночасно дозволяють отримати базові знання із загальних дисциплін.

Ще одним важливим принципом у розвитку навчально-виховного процесу О. Нілл вважав **принцип гармонізації відносин дитини та дитячого колективу**. Згідно цього принципу, потрібно надати дітям можливість пережити всі можливі емоції без осуду та втручання з боку дорослих. Це означає, що свобода у прояві та висловленні свого відношення до того, що відбувається, завжди має певну долю ризику (наслідком якого може бути негативний результат). Але, в будь-якому випадку, такі негативні наслідки як нудьга, розчарування, стрес та поразка є необхідними складниками індивідуального розвитку особистості [4: 62].

О. Нілл був справжнім оптимістом і ніколи не мав сумніву у тому, що його учень, який відчув на собі позитивний вплив свободи в школі Самерхіл, передасть досвід гуманістичного спілкування і в інше, нове для нього середовище. Захищаючи індивідуальний розвиток кожної дитини, О. Нілл приділяв особливе значення розвитку у неї соціального відчуття [1: 38].

Розвиток соціального відчуття розглядався ним як шлях виховання дітей у дусі взаємодопомоги, взаємоповаги, відповідальності, власної гідності. І саме у вирішенні цієї задачі особливе місце займала проблема дитячого суспільства, тому що саме життя в суспільстві формує у дітей уміння думати про інших, розуміти їх, співчувати, співпрацювати з ними [1: 40]. Саме тому він намагався створити у своїй школі "Самерхіл" таке дитяче суспільство, де б панувала атмосфера захищеності, дух самоповаги, нетерпимість до грубих, принижуючих людську гідність відносин між людьми.

Наступний принцип – **принцип педагогічної підтримки**, за яким будувався навчально-виховний процес у Самерхілі. В колективі школи або за її межами могло відбуватися все, що завгодно, але одне повинно було залишатись незмінним – це те, що дорослий повинен бути на боці дитини. На практиці це означало "...дарувати дитині свою любов, позбавленої відчуття власності і сентиментальності. Слід поводити себе так по відношенню до дитини, щоб вона завжди відчувала, що ви її любите і схвалюєте її рішення" [6: 55].

У своїй школі О. Нілл створював усі умови, які б надавали дитині відчуття фізичної, психологічної та соціальної безпеки. На практиці це означало не забезпечення дітей парниковими умовами існування, а, перш за все, стимуляцію усіх здібностей дитини і також розвиток самоаналізу та самоконтролю. О. Нілл намагався створити в школі таку атмосферу, де не надають порад, не вирішують за когось його власні проблеми, а реалізують у процесі спілкування такі відносини, за умов існування яких дорослий сприяє особистісному росту дитини, розвитку, а також створенню кращої життєдіяльності та формуванню у неї вміння знаходити спільну мову з іншими.

Аналіз головних педагогічних принципів О. Нілла дозволяє виявити характерну особливість його уявлень про роль організації навчально-виховного процесу у регулюванні поведінки дитини і впливу на формування її інтересів. Відстоюючи вищезазначені принципи, засновник Самерхілу відстоював думку про можливість природного саморозвитку особистості. У своїй концепції вільного виховання О. Нілл виходить не стільки з потреб, скільки з прав "зростаючої людини" вже з дитинства жити вільно, без зовнішнього примусу". На його думку, якщо залишити дитину сам на сам, без добрих порад та повчань дорослих, то вона буде розвиватись до того рівня, який визначений їй природою, і таким чином знайде своє місце у житті.

Погляди О. Нілла на виховання дітей мали своїх прихильників і опонентів. Можна, дійсно, погоджуватись, або заперечувати цей принципи побудови навчально-виховного процесу, але одне залишається незмінним: те, що з кожним роком зростає кількість людей, яких цікавить ідея та принципи діяльності таких шкіл як школа, заснована О. Нілом. Самерхіл існує й досі і продовжує бути саме тим місцем, де діти творчо розвиваються і виховуються у свободі, взаєморозумінні та підтримці.

Ми не претендуємо на повне висвітлення в цій статті проблеми поглядів О. Нілла на принципи виховання та навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нілл А.С. Саммерхилл: Воспитание свободой: Пер. с англ. – М.: Педагогика-Пресс, 2000. – 296 с.
2. Сафанж Ж.Ф. Портрет педагога: Александр Сатерленд Нейлл // Перспективы, 1989 – 290 с.
3. Гусинский Э., Турчанинова Ю. Идея школы Саммерхилл // Первое сентября, 1999. – № 49. – С. 8-9
4. Валеев А.А. Концепция свободного воспитания Олександра Нейла и её реализация в практике школы: Дис. ... канд. пед. наук. – М.: РГБ, 2003.
5. Neill A.S. A radical approach to child rearing. – New York: Hart Publishing Co., 1960. – 248 p.
6. Matthew Appleton. A free range childhood, Brandon // 2000

Матеріал надійшов до редакції 22.10.2007 р.

Луценко Л.К. Главные принципы организации учебно-воспитательного процесса в школе свободного воспитания Александра Нила.

В данной статье представлен жизненный и творческий путь английского педагога А. Нилла. Автором рассмотрены основные принципы организации учебно-воспитательного процесса школы свободного воспитания Саммерхилл, учредителем которой является А. Нилл, раскрыто их влияние на формирование интересов детей и регуляцию их поведения.

Lutsenko L.K. The Main Principles of the Educational Process Organization in the Alexander Neill School of Free Education.

The article presents the life and work of an English teacher A. Neill. The author considers the main educational process' principles of Summerhill free-education school of Alexander Neill, discloses their influence on children's individuality formation and behavior regulation.